

Bron: Strijding Sree-geschiedenis Lochem en Omstreken (1991).

(Met toestemming van de heer Klaas Egelink).

Pesthuis of looischuur? Deze vraag werd regelmatig in Lochem gesteld door diverse historici. In 1989 leidde dit tot een heftige polemiek in de plaatselijke krant. Nader onderzoek heeft de volgende gegevens boven water gebracht.

Op de eerste kadastrale kaart van omstreeks 1830 staat het pesthuisje vermeld als sectie B nummer 692. Het pand was toen in het bezit van de weduwe en rentenierster Albertus Harmsen. Het perceel, sectie B. no 692 was 0,08 are groot. De schuur, het pand, was 0,22 are en stond vermeld onder sectie B. no 690. Bij deze twee gebouwtjes kad.no's 690 en 692, behoorde een stuk tuin van 15,10 are (sectie B. no 691).

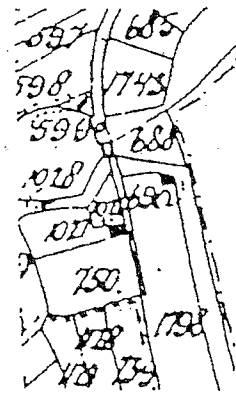
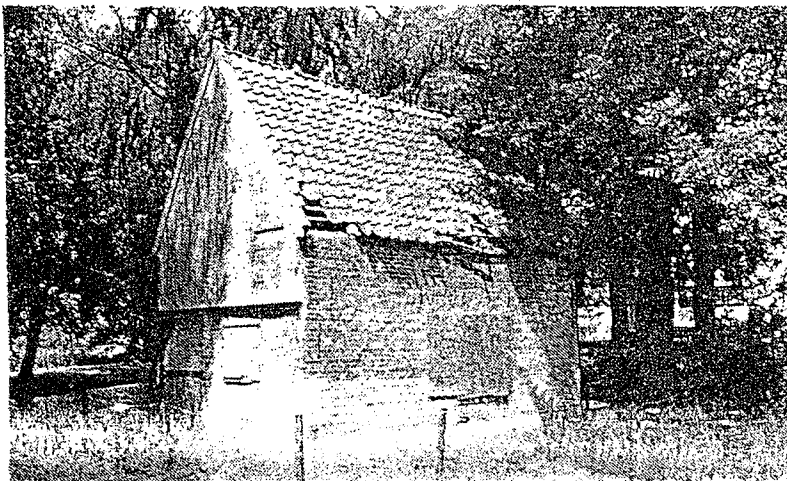
De pest, ook wel zwarte dood genoemd, heerste in Lochem in de jaren 1555 en 1556. (uitbreiding, besmetting, te voorkomen werden de lijdens aan deze ziekte buiten stad gebracht. Wat er tussen de pesttijden en 1830 met het gebouw is gebeurd en wie de toenmalige eigenaren waren is helaas -nog niet- te achterhalen. De eerste kadastrale gegevens dateren van omstreeks 1830.

In 1830 was het gebouw in bezit van de weduwe Harmsen. Na haar overlijden werd het pesthuisje overgedragen (1858) aan de rijke notabele Jan Willem Becking. In 1878 vond een hereniging plaats van de tuin (sectie B. no 691) en het kleine tuinhuisje (sectie B. no 692). Enkele jaren later wordt Marinus Johannes Franciscus Haarsma de eigenaar. Rond 1891 vind er een hermeting plaats door het kadaster. Het perceel krijgt het kadastranummer 2745.

Het pesthuisje (sectie B. no 692) stond vlak bij de Walderpoort, doch werd helaas in de vijftiger jaren per ongeluk afgebroken. Het pesthuisje was omgeven door een hoge meidoornheg. Er werd vaak goed gestookt door de doktoren uit die tijd. Deze artsen beweerden dat door de pest aangestoken mensen deze ziekten moesten "uitzweeten". 's Winters en 's zomers heerste er een subtropisch klimaat.

Het zogenaamde "Pesthuisje" is in feite een looiershuisje. De heer Swaters was één van de laatste eigenaren van dit pand. In de buurt van het looiershuis bevonden zich enkele looiputten voor het looien van leder.

Vanaf 1983 is de gemeente Lochem in de discussie gewikkeld over de restauratie van het leerlooiershuis aan de Westerbleek. De kosten werden geraamd op f 100.000,-. toenmalige burgervader, de heer Postma, leidde de verhitte discussie waarover de gelders Overijsselse Courant uitvoerig verslag deed. Die G.O.C. bericht 8 jaar later dat er een principe-uitspraak is gedaan door de gemeenteraad. Er is een bedrag van f 55.000,- uitgetrokken voor de restauratie. Het college van B&W zal in augustus 1991 met een raadsvoorstel komen om nog dit jaar met de restauratie te kunnen beginnen. Vrijdag 5 juli 1991 kwam de G.O.C. met het bericht dat een verdere verkrotting (van het leerlooiershuisje) niet aanvaardbaar is.

93.26 (02)

uitgezocht door G.H. Kreeftenberg.

Nog was men er echter niet. In de vergadering van 6 april 1914 kwam een schrijven van G.S. op tafel waarin, in verband met het plan tot aansluiting aan het elektriciteitsnet, enige vragen worden gesteld. Na bespreking hiervan wordt aan B. en W. opgedragen de Heren Gedeputeerde Staten te verzoeken:

- 1e. Zo spoedig mogelijk goedkeuring te verlenen aan het raadsbesluit van 13 februari l.l. tot het aansluiten aan de Mij "De Berkelstreek".
- 2e. Genoemd College mede te delen dat 't niet mogelijk is afdoende antwoord te geven op de vraag hoeveel kracht en lichtafname verwacht wordt, terwijl wat een garantie aanbieding betreft de Raad meent dat 't zeer bezwaarlijk voor hen is thans te besluiten tot het toezeggen van een bepaald bedrag als garantie, doch dat hij, mocht het besluit van 13 februari 1914 om één of andere reden geen gevolg hebben het toezeggen van een garantie nader zal overwegen.

In de vergadering van 9 mei 1914 besluit de raad, om te kunnen deelnemen in het kapitaal van de N.V. Elektr.Mij "De Berkelstreek" voor twee en twintig aandelen, groot f. 1250,-:

- 1e. een lening aan te gaan van zeven en twintig duizend vijfhonderd gulden tegen hoogstens 4 en een half procent rente, aflosbaar in hoogstens dertig jaren.
- 2e. Wat de aflossing betreft, gedurende de jaren 1915, 1916 en 1917 niets af te lossen; gedurende de jaren 1918 tot en met 1922 telken jare vijfhonderd gulden; gedurende de jaren 1923 tot en met 1932 telken jare eenduizend gulden en gedurende de jaren 1933 tot en met 1944 telken jare eenduizend tweehonderdvijftig gulden, met de bevoegdheid jaarlijks meer af te lossen.
- 3e. Rente en aflossing te betalen uit de gewone middelen der gemeente Ruurlo.

In de vergadering van 29 juni wordt door B. en W. voorgesteld een geldlening, groot f. 27500,- aan te gaan met de Mij. voor Gemeente Credit tegen een van 4½ procent en tegen een koers van 99 % zonder enige nadere condities. Besloten wordt om B. en W. op te dragen de geldlening met genoemde Mij, aan te gaan.

Dan wordt er gedurende 4 maanden niet over elektriciteit vergaderd. Er zijn belangrijker onderwerpen. In augustus is de 1e Wereldoorlog uitgebroken. Nederland heeft gemobiliseerd.

In de vergadering van 11 november 1914 bieden B. en W. de raad het ontwerp leidingnet der Elektrische Verlichting aan, waarin de Maatschappij voorstelt hoe die voor deze gemeente zou moeten worden aangebracht. De raad besluit vervolgens om het plan in handen van de verlichtingscommissie te geven, om hieromtrent nader met B. en W. te confereren.

De eerstvolgende vergadering wordt gehouden op 4 januari 1915. Hierin worden de voorwaarden besproken, waaronder Gedeputeerde Staten vergunning kunnen verlenen aan de N.V. Elektr. Mij "De Berkelstreek" voor het uitoefenen van een bedrijf tot het leveren van elektrische stroom en voor den aanleg der daarvoor nodige werken in de gemeente Ruurlo.

De voorzitter, de heer Esselenbroek (burgemeester Scholten ontbreekt wegens ziekte), merkt op dat de totstandkoming van de elektriciteitsvoorziening van urgent belang is voor de gemeente, waarna de heer Hesselink enkele artikelen nader verduidelijkt. Vervolgens leest de secretaris het verslag voor van de conferentie die op 29 december 1914 te Arnhem is gehouden tusschen de daartoe door B. en W. gemachtigde commissie, bestaande uit de heren J.C. Hesselink, A.J. Rijkenburg en W. van Voorst van Beest met Gedeputeerde Staten.

Na een korte bespreking worden door de raad de volgende besluiten genomen:

Met inachtneming der voorwaarden gesteld door G.S. en van de N.V. Elektr.Mij "De Berkelstreek", aan genoemde Mij voor de tijd van 40 jaar toestemming te verlenen voor de uitoefening van een bedrijf tot voortbrengen en leveren van elektrische stroom en voor den aanleg der daartoe noodzakelijke werken.

Ook over de waarborgsom wordt men het eens. Hierna wordt besloten de genomen besluiten ter goedkeuring aan G.S. voor te dragen.

De voorzitter deelt mee, dat de door de raad op 4 januari l.l. genomen besluiten inzake elektriciteitsvoorziening wat de inhoud betreft alle drie voldeden aan de wens van het bestuur van de N.V. Elektr. Mij "De Berkelstreek", doch dat het de redactie dier besluiten op enkele punten anders wenschte.

Voorgesteld wordt de redactie overeenkomstig dien wens te wijzigen. Vervolgens worden de navolgende besluiten genomen (Opmerking: Ze zijn wat langdradig maar geven een goed beeld van de zorgvuldigheid waarmee de besluiten werden genomen).

Gelet op artikel 13 der voorwaarden waaronder door G.S. van Gelderland aan de N.V. Elektr.Mij "De Berkelstreek" vergunning zou kunnen worden verleend voor de exploitatie van elektrische geleidingsnetten in de gemeente Ruurlo.

Gezien het feit dat door de Statuten van de N.V. Elektr.Mij "De Berkelstreek" verplichte afschrijvings-percentages kleiner zijn dan de in artikel 13 der voorwaarden als boven genoemd geëischte, besluit:

- a. zijn besluit d.d. 4 januari 1915, nummer 1 in te trekken.
- b. in het geval dat door Provinciale Staten van Gelderland wordt besloten tot intrekking van de vergunning en naasting van het bedrijf overeenkomstig artikel 13 der voorwaarden als bovengenoemd aan de N.V. Elektr.Mij "De Berkelstreek" met inachtneming van artikel 13 sub 5 ten le van bovengenoemde voorwaarden zal hebben afgeschreven en het totaal bedrag der afschrijvingen op hare werken in de gemeente Ruurlo, overeenkomstig de afschrijvingen op haar overige bezittingen konden geschieden.
- c. het totaal bedrag der vergoedingen als boven nader omschreven aan de N.V. Elektr. Mij "De Berkelstreek" te betalen binnen twee maanden nadat de vergunning is ingetrokken en het bedrijf is genaast en voor het geval de betaling later geschiedt dan twee maanden nadat de vergunning is ingetrokken en het bedrijf is genaast, aan de N.V. Elektr.Mij "De Berkelstreek" van het totaal bedrag der vergoeding bovendien een maandelijksse rente te betalen van $\frac{1}{2}$ ten honderd.
- d. te bepalen:
dat de vaststelling van de jaarlijkse vergoeding bedoeld met sub. b van dit besluit, jaarlijks naar de volgende regelen zal geschieden.

NB: Omdat deze regelen niets met de verdere voortgang te maken hebben laat ik deze weg.

De raad besluit vervolgens, met inachtneming der verschillende voorwaarden, aan de N.V. Elektr.Mij "De Berkelstreek" vergunning te verlenen tot het exploiteren van een bedrijf tot distributie van elektriciteit in de gemeente Ruurlo.

Men was er echter nog niet. Dat ook de omstandigheden waarin men leefde (mobilisatie) van invloed waren blijkt uit het volgende. In de raadsvergadering van 3 mei 1915 komt de elektriciteitsvoorziening nog weer eens ter sprake, waarbij de heer Hesselink het idee der N.V. Elektr.Mij, nader toelicht.

Spreker zegt dat bij aanneming van het voorstel der Mij, de gemeente als het ware als tussenpersoon optreedt tussen het Rijk, dat geld voorschiet en de Maatschappij die het leent. Door de gemeente wordt geen cent verlies geleden. Alleen de door de gemeente te betalen garantie zal hoger worden, maar dit acht de spreker geen bezwaar. Het lid Rijkenburg valt over de 12 % garantie en meent dat het vooral in deze tijd voor de gemeente zeer bezwarend zal worden, met het oog op de mindere stroomafname. Spreker vindt het jammer dat er zo'n pressie op de raad wordt uitgeoefend om in het verlenen van het voorstel te stemmen. De heer Hesselink is het niet met spreker eens en zegt dat de Mij, zoals hem bekend is ook wil overgaan tot het plaatsen van muntmeters, waarbij aanlegkosten enz. voor rekening van de Maatschappij komen. Bovendien meent spreker dat de afnemers in de gemeente wel genegen zouden blijken te zijn een eventueel tekort hoofdelijk omgeslagen te dekken. Het raadslid Schepers vindt de tijdsomstandigheden te ongunstig om nog zwaardere financiële lasten op de gemeente te schuiven en zou ook willen wachten. De voorzitter is het hier mee eens, omdat het bij hem ook niet vaststaat dat het koper ook na den oorlog zo hoog in prijs zal zijn. Nadat nog door enkele leden het woord is gevoerd wordt het voorstel om f. 10000,- rentende 5 % aan "De Berkelstreek" te lenen -met 1 stem voor- verworpen.

In de vergadering van 11 mei 1915 zegt de voorzitter voor de zoveelste keer de elektriciteitsvoorziening dezer gemeente aan de orde te stellen. Blijkbaar is, volgens spreker, de heer Hugenholtz in zijn aan de raad gedane inlichtingen niet verder gegaan dan hij kon gaan, doch de heet Bloemers, de voorzitter van de Raad van Beheer der N.V. Elektr.Mij "De Berkelstreek" heeft in de met hem gehouden conferentie loyaler toezeggingen gedaan; echter behoudens goedkeuring van de Raad van Commissarissen der maatschappij.

Op verzoek van de voorzitter zal de heer Hesselink de zaak nog eens nader toelichten.

Deze vertelt dat waar in de vorige vergadering de hoge rente à 12 % voor zijn mede leden bezwaren opleverde, deze in het gesprek met de heer Bloemers gedeeltelijk zijn te niet gedaan, daar deze voorstelde de garantie over de meerdere te lenen f. 10000,- van 12 % op 5 % te stellen. Bovendien achtte de heer Bloemers het billijk dat deze garantie der gemeente eerst inging nadat het plaatselijk net minstens 3 maanden in werking is geweest. Spreker is van mening dat door deze toezegging voor de gemeente een groot voordeel is ontstaan, waardoor alle bezwaren worden opgeheven. Hij is er tevens overtuigd van de rentabiliteit van het plaatselijk net, dat hij volhard bij zijn gedane toezegging om jaarlijks -gedurende 5 jaren- f. 50,- te willen bijdragen in een eventueel tekort. Wethouder Rijkenburg heeft nog steeds bezwaren tegen de rente-garantie met het oog op de ongunstige tijdsomstandigheden.

Na ampele bespreking wordt met 5 stemmen voor en 2 blanco besloten op de nieuwe voorstellen van de Mij. in te gaan en hiervoor een geldlening, groot f. 10000,- aan te gaan.

In de vergadering van 4 juni komt het bericht van G.S. ter sprake waarin zij hunne goedkeuring op het besluit van de raad op het aangaan van een geldlening d.d. 11 mei verdagen, onder opmerking dat bedoeld besluit alsnog zal behoren te worden aangevuld met de vermelding van het minimum bedrag het welk jaarlijks zal worden afgelost en het tijdstip van aanvang der aflossing en dat de rente en aflossing van de onderwerpelijke lening alleen uit de gewone middelen der gemeente zullen mogen worden voldaan.

Naar aanleiding van deze opmerkingen besluit de raad het bedoelde besluit zodanig te wijzigen dat de rente en aflossing van de lening alleen uit de gewone inkomsten der gemeente zullen worden voldaan en B. en W. op te dragen aan G.S. te berichten dat de raad omtrent het bedrag en het tijdstip van aanvang der aflossing geen besluit kan nemen, daar zij in dit opzicht afhankelijk is van de door de Mij. "De Berkelstreek" vast te stellen bedragen en tijdstippen van aflossing, ingevolge haar besluit van 11 mei l.l. tot het verstrekken van een bedrag van ten hoogste f. 10000,- aan voornoemde Mij. doch dat het verder de bedoeling van de raad is op gelijke tijdstippen en tot gelijke bedragen van bedoelde lening af te lossen als door de Mij. zal geschieden.

Hoewel we het niet in de notulen van de gemeente Ruurlo zijn tegengekomen weten we uit de gegevens van de Mij. dat de aanleg van het elektriciteitsnet in Ruurlo op 19 juni 1915 voor f. 8665,- is gegund aan de laagste inschrijver, de "Heemaf" te Hengelo (O). De eerste afnemer in Ruurlo was hotel Avenarius, op 24 juni 1915.

Bij de ingekomen stukken van de op 7 september 1915 gehouden raadsvergadering is een schrijven van de N.V. Elektr. Mij. "De Berkelstreek" met het verzoek om aan de Directie der H.I.J.S.M. te Amsterdam een verzoek te richten om de bestaande verlichting van het station en emplacement te vervangen door een elektrische.

Besloten wordt een desbetreffend verzoek aan de Directie voornoemd te richten en de redactie daarvan aan B. en W. op te dragen. Ook vraagt de Mij. betreffende de aansluiting een rentegarantie der Dorpsvereniging Ruurlo en Coöperatieve Stoomzuivelfabriek "De Volharding". De voorzitter deelde mede dat bedoelde coöperaties reeds een gezegelde verklaring hebben getekend met daarin dezelfde voorwaarden jegens de Gemeente tot garantie van rente en aflossing, als de Mij. "De Berkelstreek" aan de gemeente stelt.

Verder wordt besloten om, indien zulks wordt verlangd en waar dat mogelijk is, alle gemeentegebouwen van een elektrische installatie te voorzien echter zonder het aanbrengen van ornamenten, tegen een jaarlijkse door de huurder of bewoner te bepalen vergoeding van 6 % der aanlegkosten en voorts te bepalen dat alle onderhoud der installatie voor rekening van den huurder of bewoner komt.

Hoewel we in de notulen nergens de optekening zijn tegengekomen, waarin de start der elektrificatie wordt vermeld, blijkt dat er toch goede vorderingen met de werkzaamheden zijn gemaakt, want in zijn vergadering van 29 oktober geeft de raad zijn goedkeuring aan het voorstel aan de lantaarnopsteker J.W. Stevens zijn jaarwedde tot 1 januari 1916 uit te betalen. Voorts worden B. en W. gemachtigd de lantaarnpalen der gemeente, voor zover niet meer nodig, te verkopen.

(wordt vervolgd)

De samensteller G. Berends is medewerker van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, stafafdeling Bouwkundig onderzoek en documentatie. De herstelwerkzaamheden aan buitenmuren en kap waren aanleiding tot een **bouwhistorisch onderzoek**.

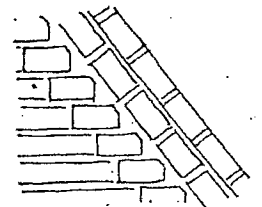
Literatuur:

- E.H. ter Kuile: Het kwartier van Zutphen (geïll. beschr.), 's-Gravenhage 1955, blz 132-135.
 Archief Aartsbisdom Utrecht I (1875) blz 185; 44 (1919) blz 121; 57 (1933) blz 29.
 A.H. Mertens van Sevenhoven: Het archief der Geldersche Rekenkamer ...II, 's-Gravenhage 1925, blz 74.
 A.J. van der Aa: Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden IV, Gorinchem 1847, blz 779-780.
 W. Wijnandts van Resandt: De vicarieën in Gelderland, Amsterdam 1743, blz 94.
 F.C. Blays van Treslong Prins: Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in de kerken van Gelderland (overdruk uit De Wapenheraut 1917 en 1918), blz 168.
 n. Romers: J. de Beijer Oeuvr-catalogus, 's-Gravenhage 1929, blz 43, afb. 257.
 J.F. van Os: Lamys Nederlandse orgels, Overijssel-Gelderland, Baarn 1778, blz 17, 51, afb 149.

De oudste kerk

De dakmoet, zichtbaar op de kerkzolder tegen de oostmuur van de toren, is een naad. Hij loopt ongeveer evenwijdig aan het huidige schipdak, ongeveer twee meter lager. Het metselwerk eronder is de westmuur van de oudste kerk, waar de toren later tegen op is gebouwd. Het baksteenformaat van de geveltop is $28-29 \times 14-14\frac{1}{2} \times 7-7\frac{1}{2}$ cm; 10 lagen = 87 cm.

De top wordt afgedekt door een laag baksteen, die in de schuinite dwars op de gevel is gemetseld. Sommige koppen steken nog 11 cm. uit de muur. Wat lager zien we een reeks horizontale uitgemetselde koppen, waarvan de meeste ook zijn afgehakt. Blijkbaar sloot de dakbedekking van het schip hiertussen aan op de geveltop. De ruimte tussen de uitstekende lagen wordt deels opgevuld met horizontaal gemetselde stenen.

Bezien we de kerk uitwendig aan zuid- en oostzijde, dan zien we hetzelfde dikke baksteenformaat tussen later herstelwerk nog zitten, tot even boven de boogaanzetten van de spitsboogvensters, d.w.z. tot ongeveer twee meter onder de muur beëindiging. Aan de zuidoostelijke sluitingszijde van het koor mat ik als baksteenformaat achter het nu weggebroken plint o.a.: $28\frac{1}{2} \times 13-14 \times 7.5-7.8$ cm en hogerop 10 lagen = $88\frac{1}{2}$ cm.

De oudste kerk bestond dus blijkbaar uit het huidige schip en koor, echter twee meter langer dan thans. Dit schip en koor lijken tegelijk of althans naar één bouwplan gebouwd te zijn.

Waarom de steunbeer aan de zuidzijde bij de overgang schip-koor zo dik is, is niet duidelijk. De kerk heeft een oorspronkelijke (?) met zandsteen omlijste ingang in eerste travee van het koor (zuidzijde). De deur draait naar buiten, maar ook aan de binnenzijde van de zandstenen kozijnstijlen zijn duimen aanwezig. Ook in de derde travee van het schip (zuidzijde) is een ingang geweest, waarvan de ouderdom onduidelijk is. Aan de binnenzijde herinnert een **segmentboognis** daaraan. Aan de buitenzijde is hij geheel met 12de-eeuwse baksteen weggemetseld (zie ook blz ?). Op de tekeningen van Jan de Beijer uit 1743 ontbreekt deze ingang, evenals het venster erboven.

* Een afbeelding uit 1842 van Ruurlo's hervormde kerk, die - zo blijkt uit de kerkarchieven - een rijk verleden heeft.

Voor de datering van deze kerk staat, bij het ontbreken van duidelijke stijlkenmerken en een kapconstructie, alleen het baksteenformaat ter beschikking. Ter vergelijking noem ik de volgende voorbeelden (alle eigen meting):

Plaats en object	maten in centimeters			10 lagen	datering
	l	b	d		
Zutphen, Nieuwstadskerk	27½-28½	x 13-14	x 7½-8	90	vermeld in 1272
Zutphen, toren Walburgkerk	ca 30	x 13½-14	x 7½-8	87	nog XIII ?
	27½-28½	x 13-14	x 6½-7½	80-84	
Zutphen, Houtmarkt 42/44	26-28.7	x 13½-14	x 6½-7½	87	genoemd in 1316
Zutphen, Bornhof	27½-28½	x 13½	x 7-7½	83-86	kap: 1344 (d) (D.J. de Vries).
Lochem, Herv.kerk dwarsschip + koor	27-28½	x 13-14	x 7-8	86-92	XIV B ?
Lochem, Herv.kerk schip (fund.)	27½-28½	x 12½-14	x 6½-7½		ca 1400 ?
Zutphen, Nieuwstadskerk verhoging toren	27½-29	x 13-14½	x 7½-8	92	ca 1440

Uit dit overzicht moge blijken hoe hachelijk het dateren aan de hand van baksteenformaten is. Ter Kuile's voorzichtige datering van de Ruurlose kerk in de 14de eeuw blijft echter goed mogelijk.

De toren

Dat de toren jonger is dan de westmuur van het schip, kan men ook buiten aan de zuidzijde vaststellen: een naad en verschil in baksteenformaat.

Het torenportaal heeft een verlaagde vlakke zoldering, zodat het koepelgewelf, dat ter Kuile noemt thans niet te zien is. In de zuidmuur en gedeeltelijk in de westmuur gaat de trap naar de verdieping. In die trapopgang meet ik als baksteenformaat 26½-28 x 13-14 x 6½-7 cm, 10 lagen = 77-80 cm; aan de oostzijde boven de oudere schiptopgevel 27½-29 x 13½-14½ x 5½-6½ cm, 10 lagen = ca 80 cm en inwendig op de klokkeverdieping 27½-28½ x 13-14 x 6-6½ cm, 10 lagen = 80 cm.

De torenspits is ongeveer 16½ meter hoog (zie bijgevoegde tekening). De houtconstructie is van eiken, met nogal wat latere vernieuwingen. Op de acht hoeken staan vanaf de basis hoog opgaande spantbenen, waarvan de bovineinden afgezaagd zijn. Waarschijnlijk liepen zij oorspronkelijk tot bovenin de spits toe door, waar zij dan aansloten op de centrale koningstijl. Elk spantbeen is door drie horizontale balken, ondersteund door korbeels, verbonden met de koningstijl; vermoedelijk was er bovenin de spits vroeger nog een vierde. Verder zijn er nog extra, wat lichtere horizontale balken (zonder korbeels) halverwege de eerste en tweede van de genoemde drie horizontale balken en pengaten van verdwenen extra horizontale balken dicht onder de huidige beëindiging in de spantbenen. De horizontale balken zijn opgelegd (opgekeept) op houten kransen om de koningstijl. Het oorspronkelijk gedeelte van de koningstijl bestaat uit twee stukken, die met een schuine penlas aan elkaar zijn verbonden. Even daarboven bevinden zich in elke zijde twee pengaten naast elkaar, waarvan de betekenis onduidelijk is. Het bovenstuk (ca 5½ cm) van de koningstijl is vernieuwd.

De spantbenen zijn met schuine liplassen gelast, ongeveer ter hoogte van de derde ondersteunde horizontale balk (sommige even daaronder, andere ter plaatse of even erboven). De onderstukken zijn dus ongeveer 10 m lang. Aan weerszijden van de lassen zien we telmerken, evenals o.m. aan de voet. De telmerken zijn gesneden, de nummering gaat rondom met de zon mee. Aanwezig zijn nog de merken. II, III, IIII, A, K en III.

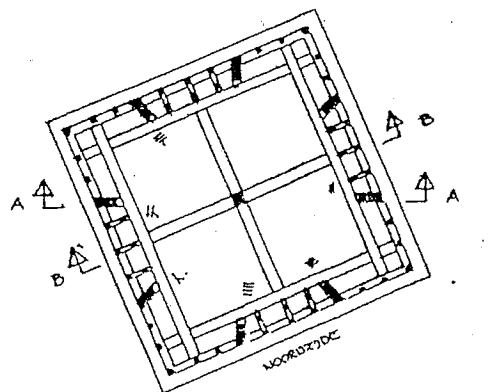
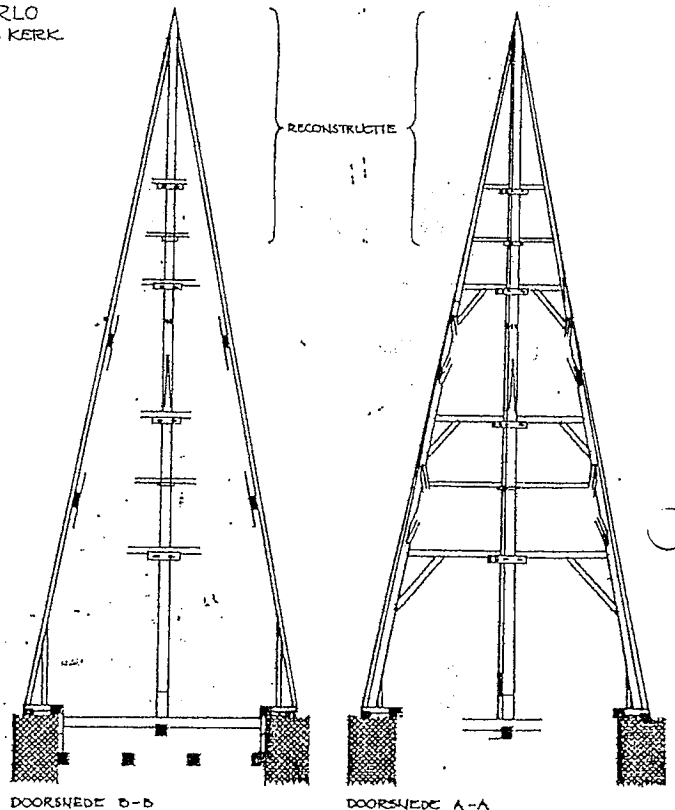
De nummers 7 en 8 staan aan de zuidzijde, Nr 8 is geheel vernieuwd, van nr 7 het benedengedeelte en van nr 1 het bovengedeelte. De nrs 1 en 8 zijn bovenaan keurig vlak afgezaagd en hebben daar geen pengat voor nog een horizontaal balkje, zoals de andere. De vernieuwing kan van 1894 dateren.

Tussen de opvolgende spantbenen onderling bevinden zich op het 2e en 3e niveau andreaskruizen; op het 4e niveau zijn blijkbaar nooit andreaskruizen geweest. Gordingen of flieringen ontbreken; de huidige gordingen vlak boven de bovenste reeks andreaskruizen zijn duidelijk secundair. De sporen kunnen oorspronkelijk alleen tegen de andreaskruizen gerust hebben. Nu staan ze daar iets los van; ze rusten tegen de genoemde secundaire gordingen. De spantbenen zijn aan de voet voorzien van standzonen. Ze staan op blokkeels die, voor zover ze niet vernieuwd zijn, gepend zijn in de binnenste muurplaat. De buitenste muurplaat is vernieuwd of verdwenen. Tegen de spantbenen rusten hoekkepers; die bij spantbeen 5 is voorzien van hetzelfde telmerk en dus oorspronkelijk. Andere oorspronkelijke hoekkepers zijn er nog bij de spantbenen 2, 3, 4 en 6; nr 4 komt thans het hoogst: tot ca. 1,90 m boven de eerste horizontale balk. Verder zijn de huidige hoekkepers van later datum. Van de sporen resten slechts drie oorspronkelijke blokkeeltjes, in het midden op de noordelijke torenmuur. Zij zijn in de binnenste muurplaat gepend. Aan de bovenzijde hebben ze een pengat voor een standzootje. De sporen zelf zijn uit 1894, tegelijk met de dakkapel voor de wijzerplaat. (zie blz 6,7). Andere voorbeelden van een torenspitsconstructie met doorlopende spantbenen en zonder flieringen of gordingen zijn mij niet bekend. De spitsconstructie kan de oorspronkelijke zijn.

De datering van toren en spits is moeilijk af te grenzen. Voor ca. 1400 waren, voor zover bekend, naaldspitsen nog niet in zwang en na ca. 1550 zou men gehakte telmer kunnen verwachten. Een datering in de tweede helft van de 15de eeuw of daaromtrent lijkt een redelijke veronderstelling.

(wordt vervolgd)

TORENSPITS ca XV B
RUURLO
HERV. KERK

0 5 M
SCHAAL 1:100

• EKSPOSITIE VOOR DE MONUMENTENZORG

SEPTEMBER 1957 G.B.

De Nederlander kan over het algemeen goed rekenen. Eén van haar volksdeugden was dan ook altijd de zuinigheid. Er zijn daardoor dan ook diverse spreekwoorden en gezegden ontstaan. Zoals: "*Zuinigheid en vlijt, bouwt huizen als kastelen*" waar de volksmond echter wel raad mee wist; zij plakte er al vlug een stukje achteraan, nl. "*Maar luizen als kamelen*". Ook zegt men wel: "*Eén draadje per dag, is een hemdsmouw in het jaar*". Nu zijn er echter mensen die overdrijven; daar wordt spaarzaamheid of zuinigheid al snel gierigheid. Men noemt zo iemand al snel een "*krentenweger*". Is men niet al te goochem dan wordt er al gauw gezegd: "*Hij kan nog niet tot tien tellen*". En iedereen weet dat het zo zeker als "*twee keer twee vier is*".

Om in de geheimen van het wegen ingewijd te geraken moest men op de hoogte zijn met allerlei, vaak plaatselijke benamingen van maten en gewichten die er waren vóór dat het metrieke stelsel werd ingevoerd. Vaak werden deze oude benamingen van lichaamsdelen afgeleid, evenals het 10-delig stelsel gebaseerd is op het primitieve tellen op onze tien vingers. Men noemde bijv. de afstand van elleboog tot vingertop een "*el*". Verder was er nog de voet, de palm (handbreedte) en de duim. Zo had men:

Lengtematen:

1 Amsterdamse roede	= 13 voet;
1 Voet	= 11 duim;
1 Duim	= 8 achtsten;
1 Rijnlandse roede	= 12 voet;
1 Voet -is in tegenstelling tot de A'damse roede	= 12 duim;
1 Duim	= 12 lijn;
1 Utrechtse roede	= 14 voet;
1 Gelderse roede	= 14 voet;
1 Gelderse voet	= 10 duim;
1 Friese roede	= 12 voet;
1 Groningse roede	= 14 voet;
1 Voet -en opnieuw is er een afwijking-	= 12 duim;
1 Duitse of geografische mijl	= 15 in een graad;
1 Uur gaans	= 20 in een graad;
1 Duitse mijl	= 1966,21 Rijnlandse roeden;
1 Uur gaans	= 1500 Rijnlandse roeden;
1 Kabellengte	= 125 of 150 vadem, thans 225 meter;
1 Vadem	= 6 Amsterdamse voet;
1 Knoop	= 48 à 49½ Rijnlandse voet;
1 Vadem of Amsterdams dieplood	= 6 voet;
1 El -linnen of wollen stof-	= 16 Talies.

Vlaktematen:

De vierkante Amsterdamse roede	= 169 vierkante voet;
1 vierkante voet	= 121 vierkante duim;
1 vierkante duim	= 64 vierkante achtsten.
1 vierkante Rijnlandse roede	= 144 vierkante voet;
1 vierkante voet	= 144 vierkante duim;
1 vierkante duim	= 144 vierkante lijn;
1 Rijnlandse morgen	= 600 vierkante roeden;
1 Gemet (in Zeeland)	= niet gegeven.

Lichaamsmaten:

1 teerling Amsterdamse roede	= 2197 teerling voet;
1 teerling voet	= 1331 teerling duim;
1 teerling duim	= 512 teerling achtsten;

1 teerling Rijnlandse roede	= 1728 teerling voet;
1 teerling voet	= 1728 teerling duim;
1 teerling duim	= 1728 teerling lijn;
1 schaft aarde	= 144 teerling Rijnlandse voet;
1 put	= 4 schaft.

Hout:

1 Rienduum	= 1 vierkante Amsterdamsche duim in doorsnede en 1 Amsterdamsche voet hoog.
1 Scheepslast	= 125 teerling Amsterdamsche voet = 400 Amsterdamsche ponden.

Inhoudsmaten voor droge waren te Amsterdam, Edeam, Monnikendam en Purmerend

1 last graan	= 127 mud;
1 mud	= 4 schepels;
1 last	= 38 zak;
1 zak	= 8 schepels;
1 schepel	= 4 vierde vat;
1 vierde vat	= 3 kop.

Idem Hoorn, Enkhuizen, Naarden en Weesp

1 last	= 22 mud;
1 mud	= 2 schepels;
1 schepel	= 4 takels.

Idem Groningen:

1 last	= 33 mud;
1 mud	= 16 spift;
1 haringlast	= 12 ton;
1 ton	= 4 kinnetjes;
1 ton fruit	= 34 vierde vat;
1 vierde vat	= 8 kop;
1 vat zout	= 4 schepels of adels;
1 ton zeep	= 93 meugelen;
1 Amsterdamsche hoed steenkolen	= 38 maten;
1 Amsterdamsche ton houtskolen	= 8 steekan;
1 hoed kalk	= 8 ton;
1 ton	= 8 kinnetjes;
1 kinnetje	= 15 kop;
1 kinnetje biksteen	= 8 kop.

Inhoudsmaten voor natte waren:

1 vat wijn	= 4 okshoofden;
1 okshoofd	= 100 mengelen;
1 aam wijn	= 4 ankers;
1 anker	= 16 stoop;
1 anker	= 2 steekan;
1 steekan	= 16 mengelen;
1 mengel	= 2 pinten;
1 vat traan	= 12 steekan.

Gewichten:

1 Amsterdams pond	= 16 ons
1 pond troois gewicht	= 32 lood;
1 mark	= 2 mark;
1 ons	= 8 ons;
1 engel	= 20 engels;
	= 32 azen.

... van de ...

Het trooie gewicht in medicijnen en natuurkunde:

1 pond = 1 1/2 mark	=	12 ons;
1 onse	=	8 drachmen;
1 drachme	=	3 scrupels;
1 scrupel	=	20 grein.
Eedelgesteenten of paalen:		
1 mark trooise	=	1200 karaat;
1 karaat	=	64 grein.
1 mark	=	24 karaat;
1 karaat	=	12 grein.
1 mark	=	12 penningen;
1 penning	=	24 grein;
1 centenaar	=	100 pond.

Vlaszen hemep: 1000 gaten

1 schep	=	20 lys-pond;
1 lys-pond	=	15 pond.

Munten:

1 pond Vlaams	=	6 gulden
1 schelling	=	10 schellingen;
1 gulden	=	12 groten;
1 stuiver	=	20 stuivers;
1 stuiver	=	16 penningen.

Langtenaten:

1 kilometer	=	1 mijl;
1 decimeter	=	1 roede;
1 centimeter	=	1 palm;
1 millimeter	=	1 duim;
1 millimeter	=	1 streep.

Mud, schepel, kan of kop, maatje, vingerhoed, pond, ons, lood, wichtje:

1 wisse	=	1 feerling meter;
1 Rijnlandse roede	=	3,767358 meter;
1 Amsterdamse roede	=	3,680729 meter;
1 Utrechtse roede	=	3,7559 meter;
1 Gelderse roede	=	3,80726 meter;
1 Friese koningsroede	=	3,91278 meter;
1 Groningse koningsroede	=	4,09075 meter;
1 Duitse mijl	=	7,407407 kilometer.
1 Amsterdamse elle	=	0,687815 meter;
1 Haagse elle	=	0,964236 meter;
1 Hartogenbosse elle	=	0,685 meter;
1 Bredase elle	=	0,691 meter;
1 Middelburgse elle	=	0,703 meter;
1 Groningse elle	=	0,6695 meter;
1 Haarlemse elle	=	0,7277 meter;
1 Rotterdamse elle	=	0,692 meter;
1 Leidse elle	=	0,6863 meter;
1 Bergen op Zoomse elle	=	0,69163 meter.

(wordt vervolgd)

In het boek RUURLO, een economisch-sociografisch onderzoek uit 1952 trof ik ook het onderstaande stukje aan over de ontwikkeling van het Vreemdelingenverkeer in Ruurlo.

"De ontwikkeling van het vreemdelingenverkeer gunstig wordt beïnvloed door de aanwezigheid van uitgestrekte bossen. Een gunstige factor is zeker ook geweest, dat Ruurlo is gelegen aan de spoorlijn Zutphen-Winterswijk, welke reeds in 1878 tot stand kwam. De wijze waarop een plaats bereikbaar is, maakt een voorname factor uit bij het kiezen van een vacantieoord. In 1930 werkten er 11 personen in hotels en pensions, in 1947 waren het er 20. De tijdstippen der beide tellingen -31 december & 31 mei- kunnen hierbij van invloed zijn geweest. Ter beoordeling van de betekenis van het vreemdelingenverkeer is het van meer belang te weten, hoeveel hotels en pensions er in de gemeente zijn en hoeveel toeristen er een bezoek aan brengen.

Het voornaamste hotel der gemeente is **Avenarius**. Vroeger was het een logement, waar de postkoets van Zutphen naar Winterswijk een halte had. In 1905 kwamen er de eerste gasten. Nu telt het hotel 66 bedden. Er werken 3 mannen en 3 vrouwen. De drie andere hotels: Klein Haar, Besselink en Ras hebben resp. 20, 12 en 7 bedden. Verder zijn er nog 6 pensions met in totaal 36 bedden.

In begin 1949 werd een kampeercentrum 't **Sikkeler** geopend. De eigenaar hiervan bouwde kleine vakantiehuisjes, waarin ongeveer 6 bedden geplaatst zijn. Er zijn nu 8 van deze huisjes. De maaltijden kunnen gemeenschappelijk worden gebruikt in een daarvoor gemaakte cantine. Verder bestaat er gelegenheid voor de gasten, om zelf hun tenten op te slaan. Het terrein, dat van de gemeente gehuurd werd, is 7 ha groot. Door dit initiatief is dus de accommodatie toegenomen, zonder dat men hoge bouwkosten heeft behoeven te maken; Ruurlo is zo toegankelijk geworden voor een totaal ander soort gasten. Wat betreft het aantal bezoekers en overnachtingen kunnen wij beschikken over gegevens van het CBS uit 1942. In dit jaar bezochten 1004 reizigers de gemeente (216 per 1000 inw.). Van de andere Achterhoekse gemeenten hebben alleen Lochem en Laren hogere aantallen, resp. 585 en 231 (per 1000 inw.). Het aantal overnachtingen bedroeg 62722 (1337 per 1000 inw.). Ook in dit opzicht wordt Ruurlo alleen door Lochem en Laren overtroffen met 3640 en 1545 per 1000 inw. De gemiddelde verblijfsduur in Ruurlo bedroeg ruim 6 dagen, hetgeen niet veel afwijkt van de bezoekduur in andere touristencentra. De ruim 1000 inwoners waren als volgt verdeeld:

mei 204 / juni 223 / juli 217 / augustus 200 / september 160.

Merkwaardig hierbij is, dat er niets van een hoogtepunt in augustus te bespeuren valt in afwijking met bijv. Lochem en Laren, waar in augustus het aantal bezoekers resp. 2½ en 2,2 maal zo hoog waren als in mei. In Ruurlo is in augustus daarentegen het aantal toeristen minder dan in de voorafgaande maanden. Dit verschijnsel wijst op een bijzonder soort bezoekers. Het zijn over het algemeen welgestelden en ouderen, die bij het kiezen van hun vacantietijd in mindere mate of in het geheel niet gebonden zijn aan die van hun kinderen. Voor wat de herkomst der bezoekers betreft, beschikken wij niet over nauwkeurige cijfers. Inlichtingen, ingewonnen bij Hotel Avenarius, wezen uit, dat 80% der gasten uit de provinciën Noord- en Zuidholland en Utrecht kwam (vooral de grote steden). De resterende 20% kwam uit de overige provinciën, zwaar dat een bepaalde provincie hieronder opviel. De bezoekers zijn over het algemeen een rustig soort mensen, die vaak jaar in jaar uit het hotel gedurende de vakantie bezoeken. Gasten, die vroeger als kinderen met hun ouders megingen, komen nu met hun kinderen weer Ruurlo bezoeken. Ook de bezoekers van het kampeercentrum 't Sikkeler komen voor het merendeel uit de Westelijke provinciën (60-70%). Hier werd echter ook Twente genoemd als een streek, waaruit veel toeristen komen. Het komt ons voor, dat in de toekomst de touristencentra in de Noordelijke Achterhoek, waaronder dus ook Ruurlo, steeds meer gasten uit Twente zullen trekken.

Het vreemdelingenverkeer is dus niet onbelangrijk. Men moet echter twee verschillende groepen toeristen onderscheiden. De oude groep toeristen, welke vaak gedurende generaties de gemeente bezocht; deze verlangt naar rust en een prettige landelijke sfeer. Met het oog op deze groep moet men o.i. bij het maken van reclame of het zoeken van attracties terdege rekening houden; dus geen lawaaierige reclamecampagnes of feestelijkheden op touw zetten. Daarnaast biedt Ruurlo mogelijkheden een totaal andere groep toeristen aan te trekken; dit bewijst het kampeercentrum in het westelijk bosgebied van de gemeente. Hier liggen mogelijkheden om de jongeren uit Twente aan te trekken. De moeilijkheid zal nu zijn de beide groepen zich in de gemeente thuis te laten voelen. De betrekkelijk grote afstand (\pm 4 km) tussen het dorp en het kampeerterrain in aanmerking genomen, moet dit o.i. wel mogelijk zijn.